

Araştırma Makalesi/ Research Article

**976 Numaralı Mühimme-i Mektum Defterinin
İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**

Suha Oğuz Baytimur*

(ORCID: 0000-0001-9436-4283)

Makale Gönderim Tarihi

15.11.2021

Makale Kabul Tarihi

27.12.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Baytimur, S. O., "976 Numaralı Mühimme-i Mektum Defterinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6/ Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı, (Aralık 2021): 145-173.

APA: Baytimur, S. O. (2021). 976 Numaralı Mühimme-i Mektum Defterinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6 (Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı), Aralık 2021, 145-173.

Öz

Çalışmamıza konu olan 976 Numaralı Mühimme-i Mektum Defteri, Osmanlı Devleti'nden günümüze miras olarak kalan dönemin yazılı kaynakları içerisinde yer alan Mühimme Defterleri içerisinde bulunmaktadır. 44 sayfadan oluşan defter içerisinde toplamda 133 hüküm vardır. İki kısımdan oluşan 976 Numaralı Mühimme-i Mektum Defteri, 1807–1810 tarihlerini kapsayan hükümleri içermektedir. Birinci kısımda bulunan hükümler, klasik mühimme-i mektum defterleriyle benzer olayları ihtiva ederken; ikinci kısımdaki hükümler ise kal'abend defter tasnif kayıtlarıyla aynı içeriğe sahiptir. Birinci bölümde yer alan hükümler, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde meydana gelen olaylar ve bu olaylara karşı alınması gereken tedbirler hakkındadır. Burada idari ve sosyal sorunlar ağırlıklı olarak bulunmaktadır. İkinci kısımda ise Osmanlı Devleti'ne ait ceza uygulamaları yer almaktadır.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, obaytimur@hotmail.com.

Assist. Prof. Dr., Sinop University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Turkey.

Defterde farklı bölgelere ait olaylarla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerine ait olayları, sorunları ve bunlara karşı alınan tedbirler, defterde bulunan hükümlerden anlaşılabilir. Genellikle ortaya çıkan kanunlara ve kurallara aykırı davranışlar ile bölgede huzuru bozup eşkıyalık vb. faaliyetleri içeren olaylar, hükümlerde yer almaktadır. Bu olaylar karşısında Osmanlı Devleti'nin tutum ve davranışları ile sorunların giderilmesi amacıyla almış olduğu önlemler hükümlerde açıkça görülmektedir. Alınan önlemler içerisinde ise yoğunlukla suçluların cezalandırılması ön plandadır. Defterde bulunan hükümlerde yer alan cezalar ise idam cezası, kürek cezası, kal'abend cezası, manastırbend cezası, sürgün cezası, zorunlu ikamet cezasıdır.

Anahtar Kelimeler: Mühimme-i Mektum Defteri, Kal'abend Defteri, Suç, Ceza, Serbest Bırakılma

The Examination and Evaluation of Muhimme-i Mektum Registration Book Number 976

Abstract

The Muhimme-i Mektum Registration Book number 976, is included in the Muhimme Registration Books, which are among the written sources of the period, which have been inherited from the Ottoman Empire to the present day. In the registration book containing 44 pages, there are 133 provisions in total. Muhimme-i Mektum Registration Book number 976, which consists of two chapters, includes the provisions covering the years 1807-1810. While the provisions in the first chapter involve similar events with the classical muhimme-i mektum registration books, the provisions in the second chapter have the same content as the classifying registration of the kal'abend registration book. The provisions in the first chapter are about the cases that took place within the borders of the Ottoman Empire and the precautions should be taken against these cases. Here, administrative and social issues are mainly included. In the second chapter, the punitive executions belonging to the Ottoman Empire are included.

In the registration book, the cases belonging to different regions are encountered. Therefore, the cases and issues belonging to different regions of the Ottoman Empire and the precautions taken against them can be understood from the provisions in the registration book. Generally, acts contrary to the laws and rules that occur, as well as cases that disturb the peace in the region and involve activities such as banditry, etc. are included in the provisions. The attitudes and behaviors of the Ottoman Empire in the face of these cases and the precautions taken with the aim of eliminating the issues are clearly seen in the provisions. In the precautions taken, the

punishment of the criminals is intensely at the forefront. Punishments included in the provisions in the registration book are death sentence, hard labor (penalty applied by rowing on ships), kal'abend confinement (confinement in a fortress), monastic confinement, deportation and compulsory residence penalty.

Keywords: Muhimme-i Mektum Registration Book, Kal'abend Registration Book, Crime, Punishment, Setting Free

Giriş

Toplumların tarihi geçmişi hakkında bilgi sahibi olduğumuz en önemli kaynaklar arasında yazılı belge ve defterler gelmektedir. Devletlerin siyasi birlikteliğini sağladıktan sonra oluşturulan idari yapılar ve ortaya konulan faaliyetler, belge veya defterlerde kayıt altına alınmıştır. Toplumların hafızasını oluşturan bu dökümanlar aynı zamanda gelecek nesillere tarihi kayıtlar olarak kalmaktadır. Devletlerin tarihi süreçleri ve idare yöntemlerine uygun olarak oluşturdukları kayıtlara bakıldığında Osmanlı Devleti önemli bir yer tutmaktadır. Sahip olduğu coğrafya ve varlığını altı asır sürdürmesi ayrıca merkezi idare yapısına sahip olması, Osmanlı Devleti'nin zengin yazılı arşivler oluşturmasına neden olmuştur. Devletin almış olduğu kararlar veya idare sistemi gereği yapılan yazışmalar belge ve defterlere kaydedilip koruma altına alınmıştır. Günümüze büyük bir bölümü ulaşan bu kayıtlar sayesinde Osmanlı Devleti'ne dair bilgilere ulaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin idaresi, merkezden alınan kararlar doğrultusunda sağlanmıştır. Divan'da alınan kararlar padişahın onayı ile uygulamaya konulmasının yanı sıra kayıt altına da alınmıştır. Divan'da kayıt altına alınan kararlar aynı zamanda defter ve belgelere kaydedilerek, konularına göre tasnif edilmiştir. Genellikle konularına göre isimlendirilen bu tasnifler arasında Mühimme defterleri ve belgeleri önemli yer tutmaktadır. İlk olarak H. 961 / M. 1553 tarihli olan Mühimme Defterleri, Divan-ı Hümayun toplantılarında müzakere edilen dâhili ve haricî meselelere ait önemli siyasî, askeri, içtimai ve iktisadi kararları içermektedir. Son kayıt ise H. 1333 / M. 1915 tarihli olup, toplamda da 419 Mühimme Defteri bulunmaktadır. Osmanlı

Devleti'nin yaklaşık 362 yıllık bir dönemini kapsayan bu defterler eşsiz bir tarihi ve kültürel zenginlik ihtiva etmektedir¹.

Mühimme Defterlerinin ilk kaydedildiği yıllarda içeriği oldukça zengindir. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve alınan kararların fazlaşması nedeniyle Mühimme Defterlerinin hacmi her geçen yıl daha fazla artmıştır. 18. yüzyılın başlarına kadar Divan'da alınan kararların tamamının kaydedildiği Mühimme Defterleri, bu yüzyıldan sonra bazı konu başlıkları defterden ayrılarak farklı tasnifler oluşturulmuştur. Bu durum Mühimme Defterlerinin hacimlerini azaltsa da önemini hiçbir şekilde etkilememiştir. Ayrıca Mühimme Defterleri de kendi içerisinde kayıtlı hükümlerin konularına göre bir birinden ayrılmaktadır. Kendi içerisinde Mühimme Defterleri, Mühimme-i Zeyli Defterleri, Mühimme-i Asakir Defterleri, Mühimme-i Mektûme Defteri ve Mühimme-i Mısır Defterleri olarak tasnif edilmiştir. İncelemiş olduğumuz 976 numaralı defter Mühimme tasnifi içerisinde yer alıp Mühimme-i Mektûme Defteri kısmında bulunmaktadır².

1. Mühimme-i Mektûme Defterlerinin Özellikleri

Mühimme-i Mektûm Defterleri, isimden de anlaşılacağı üzere gizlice uygulanması istenen kararların kaydedildiği hükümleri içermektedir. Ketm'den türetilen Mektûm kelimesi ketm olunmuş, gizli ve saklı anlamlarını taşımaktadır³. İlk olarak H. 1203 / M. 1788 yılında oluşturulan bu tasnif H. 1305 / M. 1888 yılına kadar devam etmiştir⁴. Toplamda on bir adet olan Mühimme-i Mektûm Defterleri, Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunmaktadır. Arşiv bünyesinde yapılan tasnifte bu defterlerin bir tanesi 980 Numaralı Bâb-ı Âsafî Defterleri Kataloğunda, on tanesi ise 989 Numaralı Divan-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğunda yer almaktadır⁵. İki katalogda yer alan defterlerin sayfa sayısında bir standart bulunmamakta ve her bir defter farklı sayfa sayısına sahip olduğu görülmektedir.

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İstanbul, 2010, s. 7.

² Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 7.

³ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1997, 607.

⁴ BOA.1 Numaralı Mühimme-i Mektum Defteri, s. 1 / H.1. BOA.10 Numaralı Mühimme-i Mektum Defteri, s. 230 / H. 75.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 7.

İncelenmiş olan 980 Numaralı Bâb-ı Âsafî Defterleri Kataloğunda yer alan 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, 44 sayfadan oluşmaktadır. Defter sayfalarının 24'ü yazılı olup 20 sayfası ise boş bulunmaktadır. 20. sayfadan başlayan hükümler 44. sayfa ile tamamlanmaktadır. Ayrıca defterin 29. sayfası da boş olup, 30. sayfada hüküm içerikleri değiştirilerek devam etmektedir. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, diğer Mühimme Defterleri ve Mühimme-i Mektûm Defterlerinden şekil olarak da farklılaşmaktadır. Dar ve uzun bir şekle sahip olan defterde, Divanî yazı şekli kullanılmıştır.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde yer alan hükümler tarihi sırayla kaydedilmemiştir. Bu nedenle arşiv rehberinde yer alan defter kayıt künyesinde H. Evâsıt-ı M (Muharrem) 1223 / M. Mart başları ve ortaları 1808 tarihi verilmiştir. Fakat sayfa 25'te yer alan üç numaralı hükmün tarihi H. Evâhir-i Ra (Rebiyü'l-Evvel) 1222/M. Mayıs sonları–Haziran başları 1807'dir. Defterde en son tarihli hüküm künyede H. Evâil-i R (Rebiyü'l-Ahir) 1224 / M. Mayıs ortaları ve sonları 1809 verilmesine rağmen, sayfa 39'da bulunan ikinci hükmün tarihi H. Evâsıt-ı Za (Zilkade) 1224 / M. Aralık sonları 1809–Ocak başları 1810'dur.

Defterde yer alan hükümler birbirinden bağımsız olarak yer almaktadır. Ancak bazı hükümlerden sonra “Bir Sureti” ifadesi ile beraber hükümde yer alan olayla ilgili ek kararlar ve uygulamalar yazılmıştır. Defterde “bir sureti” olarak verilen hükümler ile beraber toplamda 133 hüküm yer almaktadır. Hükümlerin bir kısmında ise hükmün üzerine sonraki tarihlerde alınan kararlar veya ek bilgiler şerh olarak yazılmıştır. Ayrıca on üç hükmün üzerine terkin çekilerek, hükümler iptal edilmiştir.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, yirminci sayfanın başında yer alan “*Mektûm defterinden ihrâc olunan evâmîr-i 'aliyye kayıtlarıdır*” ifadesiyle başlamaktadır. Bu başlık altında yer alan hükümler sayfa yirmi dokuza kadar devam etmekte ve yirmi dört hüküm yer almaktadır. Bu başlık altında yer alan hükümler genellikle eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan, bölgelerinde huzursuzluğa neden olan kişilere karşı alınan tedbirler ve devlet görevlilerinin çeşitli nedenler ile zorunlu ikamet ettirilmelerine dair alınan kararlar kayıtlıdır. Bir hükümde ise suçlunun kal'abend ettirilerek

cezalandırılması emredilmiştir. Birinci kısımda bulunan hükümlerin içerikleri 989 Numaralı Divan-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğunda bulunan defterlerde yer alan hükümlerle aynı doğrultudadır. Defterin otuzuncu sayfasında, “*Kal’abenden Muhrec fermân kaydları beyanındadır*” şeklinde yeni bir başlık bulunmaktadır. Otuzuncu sayfadan kırk dördüncü sayfaya kadar yer alan hükümler ise içerik ve tasnif özelliği itibarıyla Kal’abend tasnifinin içeriğiyle uyduğu görülmektedir⁶. Toplamda altmış yedi hükmün yer aldığı kısımda çoğunlukla sürgün ve kal’abend cezalarının uygulanması veya cezalandırılan kişilerin affedilip serbest bırakılması ile ilgili durumlar yer almaktadır. Genel olarak ele alındığında ise hükümlerde toplumda ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlara karşı alınan önlemlere dair bilgi verilmektedir.

2. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defterinde Yer Alan Hükümlerin Özellikleri

Osmanlı Devleti’nin idari yapısı nedeniyle ortaya çıkan sorunlar merkeze bildirilmektedir. Merkeze farklı bölgelerden gelen sorunlar Divan’da ele alınmakta, gerekli hallerde araştırılıp incelenmektedir. Sorun veya şikâyetler hakkında edinilen bilgiler doğrultusunda alınan kararlar padişahın onayı ile uygulamaya konulmaktadır. Divan’da alınan kararlar olayların çözümünde görevlendirilen idarecilere yazılı olarak gönderilmekte ve aynı kayıt konuyla ilgili defter tasniflerine kaydedilmektedir. Mühimme Defterleri içerisinde yer alan 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defterleri de, benzer şekilde Divan kararlarını içermektedir.

Genellikle toplumsal sorunların yer aldığı Mühimme-i Mektûm Defterlerinden farklı olarak Kal’abend Defter hükümlerini de içeren 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, Osmanlı Devleti’nin idari, sosyal ve adli uygulamaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hükümlerde meydana gelen olayların neler olduğu, ne tür sorunların ortaya çıktığı, devletin sorunların giderilmesinde kimleri görevlendirdiği ve bu sorunların çözümünde ne tür yöntemlere

⁶ Suha Oğuz Baytimur, “Kal’abend Tasnifi Muhtevası Ve Osmanlı Ceza Hukuku Açısından Önemi”, *Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Tarihi Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı*, Cilt 1, Ankara, 2016, s. 184-202.

başvurduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Ayrıca kanunlara aykırı hareketlerde bulunup, devlet ve toplum düzenini sıkıntıya sokanların kimler olduğu ve bu kişilerin ıslah edilmeleri amacıyla ne tür cezaların uygulandığına dair bilgiler 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defterlerinde görülmektedir.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'ne kaydedilen hükümlerde yer alan olaylar iki şekilde merkeze ulaşmaktadır. İlk olarak taşrada meydana gelen sorunlar, kazalarda bulunan mahkemelere bildirilmekte ve kadı tarafından yapılan şikâyetler araştırılıp incelenmektedir. Tahkikat neticesinde ceza verme yetkisi bulunmayan kadı, yapılan şikâyet ile gerçekleştirdiği araştırma sonucunu merkeze bildirmektedir. Yapılan şikâyet ve kadının incelemesi Divan'da ele alınmakta, padişahın onayı ile karara bağlanmaktadır. Alınan kararlar kesin olup, ilgili görevlilere yazılı şekilde bildirildiği gibi, ayrıca Divan'da da konu ile alakalı tasnif edilen defterlere kaydedilmektedir.

Defterlere kaydedilen olayların Divan'a ulaştırılmasında izlenen bir diğer yol ise şikâyetlerin doğrudan bildirilmesidir. Osmanlı Devleti, toplumda meydana gelen olumsuz olayların veya idarecilerin yapmış olduğu zulmün önlenmesi amacıyla halkın Divan'a arzuhal sunarak sorunlarının giderilmesini sağlamıştır. Özellikle idareciler ve bölgede bulunan nüfuzlu kişiler tarafından mağduriyete uğratanlar, sorunlarını gidermek amacıyla doğrudan merkeze başvurabilmektedir. Ayrıca toplumsal olaylarda da kişiler doğrudan merkeze başvurabilmekte ve sorunlarının çözümüne dair talepte bulunmaktadır. Merkeze ulaşan sorunlar yine Divan'da görüşülerek, padişahın onayı ile giderilmeye çalışılmaktadır. Alınan kararlar ilgili görevlilere gönderilmesinin yanında, ilgili defterlere de kaydedilmektedir. Bu defterler içerisinde 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri de yer almaktadır.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'ne kaydedilen hükümler genellikle farklı bölgelerde meydana gelen toplumsal sorunları içermektedir. Osmanlı Devleti toplumsal huzurun devamlılığı ve meydana gelecek sorunların giderilmesi hususunda çeşitli önlemler almıştır. Alınan önlemler arasında kanunlara aykırı davranışlarda bulunanları cezalandırmak ve bu şahısları ıslah ederek benzer davranışlardan uzak tutmaktır. Yapılan davranışların devlete veya

topluma vermiş olduğu zarar doğrultusunda belirlenen cezalar da çeşitlenmektedir. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defterinde yer alan hükümlerde Kal'abend defterlerinden farklı olarak uygulanan cezaların tamamı görülmektedir. Defterde uygulanan ceza türüne göre yapılan tasnifte en fazla sürgün cezaları hükümlerde yer almaktadır. 133 hükmün yer aldığı defterde uygulanan suçlar ve hüküm sayısı tabloda yer almaktadır.

Ceza Türü	Hüküm Sayısı	Bir Sureti
İdam Cezası	10	22
Kürek Cezası	4	-
Kal'abendlik Cezası	12	-
Manastırbendlik Cezası	10	-
Sürgün Cezası	37	13
Zorunlu İkamet Cezası	14	1
Tertip-i Ceza	4	2
Görevden Alınma	3	-
Affedilip Serbest Bırakılma	1	-

Osmanlı Devleti, devlet idaresinde ve toplumda meydana gelen olumsuzlukları gidermek amacıyla sorumlu kişileri ıslah etmek amacıyla o bölgeden uzaklaştırma yoluna gitmiştir. Uygulanan kürek, kal'abend, manastırbend, sürgün ve zorunlu ikamet cezalarında herhangi bir süre belirlenmemiş, bunun yerine "ıslah-ı nefis edinceye kadar" ibaresini kullanmıştır. Ayrıca suçlulara uygulanacak cezaların nasıl olacağına dair de bu dönemde herhangi bir kaide bulunmamaktadır. Benzer davranışlara aynı cezaların uygulandığı gibi farklı cezaların da uygulandığı görülmektedir. Cezaların belirlenmesinde kişilerin yapmış oldukları davranışlar ile devlete veya topluma vermiş oldukları zararın boyutu ön plana çıkmaktadır.

Uygulanan cezalarda devletin asla tasvip etmediği ve devlet ile toplum düzenini bozucu veya yıkıcı davranışlarda ise idam cezası öne çıkmaktadır. Defterde bulunan kürek cezası, kal'abend cezası, manastırbend cezası ve sürgün cezası ise süreli cezalar olarak yer almaktadır. Yine defterde yer alan bir diğer yaptırım ise genellikle

devlet görevlilerine uygulanan zorunlu ikamettir. Görevden alınan veya artık yaşlılıktan dolayı görevden el çektirenlere uygulanan bu yaptırım ile kişiler bulunduğu bölgeden farklı bir yerde yaşamaya zorlanmaktadır. Bir nevi sürgün gibi algılansa da gittiği yerde herhangi bir yaptırıma tabii tutulmaması nedeniyle sürgün cezasından ayrılmaktadır. Defterde yer alan süreli cezalardan manastırbend cezalarının tamamı gayrimüslimlere uygulanmaktadır. Defterde suçluların affedilmesiyle ilgili olarak sadece bir belge bulunmaktadır.

2.1. İdam Cezaları

Osmanlı Devleti'nde egemenliğin tek elde toplanması nedeniyle padişah sınırsız yetkilere sahiptir. Sahip olduğu bu yetkiler sayesinde padişah, ülke yönetiminde gerekli gördüğü hallerde kişileri idam cezasına çarptırarak yaşam haklarını ellerinden alabilmektedir⁷. Genellikle devlet veya toplum düzenini bozmaya yönelik davranışlara uygulanan idam cezaları, aynı zamanda bireysel suçlara da uygulanmaktadır. İdam cezası, olaylara karışan kişilerin ıslah edilmesi yerine hayatlarını sonlandırılması nedeniyle, Osmanlı Devleti'nde uygulanan en ağır cezalardan biri olarak kabul edilmektedir. Olayların sonlandırılması amacının yanında benzerlerinin meydana gelmemesi için uygulanan idam cezaları, insanları olumsuz davranışlardan caydırmak amacını da taşımaktadır. Osmanlı Devleti'ne ait kayıtlarda idam cezalarına sıklıkla rastlanmaktadır. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nin haricinde yine 989 Numaralı Divan-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğunda yer alan, aynı tarihleri içeren Mühimme-i Mektûm Defterleri'nde de idam cezaları yer almaktadır.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defterinde toplam on adet idam cezasının uygulanmasına dair hüküm yer almaktadır. Ayrıca hükümlerde geçen olayların çözümü, alınan farklı kararlar veya olaylarla ilgili farklı kişilerin görevlendirilmesini içeren "Bir sureti" başlığı ile kaydedilen ek bilgiler de bulunmaktadır. Defterde idam cezası içeren hükümlere bağlı toplam yirmi iki adet ek karar yer almaktadır. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde yer alan idam cezalarının tamamı toplum huzurunu bozan davranışlara uygulanmıştır.

⁷ Ahmet Mumcu, Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl, Ankara, 2007, s. XIX.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde kayıtlı hükümlerde bulunan suçlara uygulanan idam cezaları tabloda yer almaktadır.

İdam Cezasının Uygulandığı Suçlar	Hüküm No	Suç Sayısı
Eşkıyalık Yapmak	1 – 20 – 33 – 52	4
Halkın Malına El Koyup Canına Kast Etmek	3 – 5 – 6 – 8	4
Zorbalık ve İsyan Üzere Olmak	18	1
Huzursuzluğa Sebep Olma – Fırar Etmek	47	1
Hükümlere Bağlı Bir Sureti Sayısı	7 – 9 – 10 – 11 – 12 – 13 – 14 – 34 – 35 – 36 – 37 – 38 – 39 – 40 – 41 – 42 – 43 – 44 – 45 – 46 – 48 – 49	22

Osmanlı Devleti, farklı bölgelerde meydana gelen olayları tek bir merkezde değerlendirilmesini ve karara bağlanmasını sağlamaktadır. Devletin farklı bölgelerinden gelen şikâyetler o bölgede var olan sorunları da ortaya koymaktadır. Bu nedenle 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde idam cezalarını içeren hükümlerde geçen olayların meydana geldiği yerler farklılaşmaktadır.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde idam cezasının uygulanmasına dair kaydedilen hükümlerde yer alan olayların geçtiği yerler ise tabloda şu şekilde yer almaktadır.

Olay Yeri	Hüküm No	Sayı
Ruha Kazası	1	1
Maraş Sancağı	3	1
Malatya Sancağı	5	1
Behisni Kazası	6-8	2
Kütahya Sancağı	18	1
Denizli Sancağı	20	1
Bolu Kazası	33	1
Ergani Kazası	47	1
Sandıklı Kazası	52	1

2.2. Kürek Cezaları

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde yer alan cezalardan bir diğeri ise kürek cezalarıdır. Osmanlı Devleti'nde uygulanan cezai yaptırımlar arasında bulunan kürek cezası, en ağır süreli cezalar içerisinde yer almaktadır. Hürriyetlerinden alıkonulup, Tersane-i Amire'de bulunan zindanda tutulan mahkûmlar, gerekli görülmesi durumunda gemilerde de zorunlu çalıştırılmaktadır. Zor şartlar içerisinde çalışmak zorunda kalan mahkûmların ceza süreleri sınırlandırılmamaktadır⁸. Bunun yerine ıslah olana kadar mahkûmiyetleri devam ettirilmektedir. Hükümlerde bu durum "yasakçı ma'rifetiyle ahz ve ıslâh-ı nefis edinceye kadar tersâne-i âmiremde küreğe vaz' olub" şeklinde ifade edilmektedir. Mahkûmların serbest bırakılması için ise Divan'a arzuhal ile başvurmaları ve ıslah olduklarını beyan etmeleri gerekmektedir. Aynı hüküm içerisinde bu durum, "ıtlâkı memhûr 'arz-ı hâl ile istid'â olunmadıkça ıtlâk olunmamak fermânım olunmağın" şeklinde yer almaktadır. Mahkûm tarafından gönderilen arzuhal, Divan'da görüşülmekte ve padişahın onayına sunulmaktadır. İslah ettiğine dair kanaat oluşması durumunda padişahın onayı ile mahkûm serbest bırakılmaktadır.

Kürek cezaları ile ilgili bilgiler farklı kayıtlarda da bulunmaktadır. Özellikle Kal'abend tasnifinde kürek cezasına ait hükümler sıkça yer almaktadır⁹. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde ise toplamda dört adet kürek cezası vardır. Tamamı gayrimüslimlere uygulanan kürek cezası, toplumsal huzursuzluğa sebep olma ve devlet düzenine karşı gelme davranışlarına uygulanmıştır. Defterde işlenen suçlar ve hüküm numaraları tabloda yer almaktadır.

Kürek Cezasının Uygulandığı Suçlar	Hüküm No	Olay Sayısı
Ayinlere karşı gelmek–Huzur bozucu davranışlarda bulunmak	76-115-130	3
Vergi toplanmasında usulsüzlük	93	1

⁸ Suha Oğuz Baytımur, "Osmanlı Devletinde Kalpazanlık Faaliyetleri ve Uygulanan Cezalar (1789-1808)", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 2, Aralık, 2016, s. 253.

⁹ Neşe Erim, "Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası Ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul, 1984, s.80.

Defterde yer alan kürek cezaları, farklı bölgelerde meydana gelen olaylara karışan kişilere uygulanmıştır. Bu olayların meydana geldiği bölgeler ve olayların yer aldığı hüküm numaraları tabloda yer almaktadır.

Suçların Meydana Geldiği Bölgeler	Ceza Yeri	Hüküm No	Ceza
İstanbul	Tersane-i Amire	76	Kürek
Sisam Ceziresi	Tersane-i Amire	93	Kürek
Silivri	Tersane-i Amire	115	Kürek
İznikmid	Tersane-i Amire	130	Kürek

2.3. Kal'abend (Hapis) Cezaları

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde kayıtlı hükümlerde bulunan cezalardan bir diğeri ise Kal'abend cezalarıdır. Süreli cezalar içerisinde bulunan Kal'abend cezaları, Osmanlı Devleti'nin suçluları ıslah etmek amacıyla sıklıkla başvurduğu yaptırımlar arasında yer almaktadır. Kişilerin hürriyetini kısıtlayan yaptırımlar arasında yer alan kal'abend cezaları, İstanbul'da bulunan zindanlar ve farklı bölgelerde bulunan kalelerde gerçekleştirilmektedir. Yapılan bireysel şikâyetler veya kadıların bölgelerinde yapmış oldukları yargılamalar, Divan'da incelenip padişah onayı ile söz konusu ceza uygulanmaktadır. Cezanın süresi belirtilmeyerek "ıslah-ı nefis edinceye kadar" mahkûmiyetin devam etmesi emredilmektedir. Mahkûmlar ıslah olduklarını Divan'a arzuhal göndererek bildirmek zorundadır. Divan'da mahkûmun ıslah olduğu kanaati oluşması durumunda padişah onayı ile mahkûm serbest bırakılmaktadır.

Kişilerin yapmış oldukları fillerin devlete ve topluma vermiş olduğu zarara göre tespit edilen kal'abend cezaları, bireysel ve toplumsal olaylarda sıklıkla uygulanmıştır. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde bulunan hükümlerde yer alan Kal'abend cezaları tabloda

yer alıp kal'abend cezalarının kayıtlarda üç farklı şekilde uygulandığı tespit edilmektedir.

Kal'abendlik Çeşidi	Hüküm No	Hüküm Sayısı
Haps	113	1
Kal'abend	54-66-79-81-110-117- 118-123-128	9
Muhkem Haps	31	1
Katle Bedel Haps	108	1

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde yer alan hükümlerde bulunan kal'abend cezaları farklı bölgelerde meydana gelen suçlara karışanlara verilmiştir. Çoğunluğu İstanbul'da gerçekleşen olaylara uygulanan kal'abend cezalarını, İstanbul dışındaki farklı bölgelerde de görmek mümkündür. Adalarda veya sancaklarda bulunan kalelerde uygulanan kal'abend cezaları, 113 numaralı hükümde olduğu gibi kalelerin dışındaki hanelerde de uygulanmıştır. Defterde kal'abend cezaları uygulanan olayların meydana geldiği ve suçluların cezalandırıldığı yerler hüküm numaraları ile tabloda yer almaktadır.

Olay Yeri	Kal'abend Yeri	Kal'abend Türü	Hüküm No
Belirsiz	Rodos Ceziresi	Muhkem Haps	31
Denizli	Kavala Kalesi	Kal'abend Cezası	54
Menük Kazası	Kanlı Kale	Kal'abend Cezası	66
İstanbul	Aynaruz Ceziresi	Kal'abend Cezası	79
İstanbul	Midilli Ceziresi	Kal'abend Cezası	81
Bulak Kazası	Rodos Ceziresi	Katle Bedel Haps	108
İstanbul	Gemlik	Haps	113
İstanbul	Aynaruz Ceziresi	Kal'abend Cezası	110
İstanbul	Magosa Kalesi	Kal'abend Cezası	117
İstanbul	Dimetoka	Kal'abend Cezası	118
İstanbul	Lefkoşe Kalesi	Kal'abend Cezası	123
Beyşehir Kazası	Lefkoşe Kalesi	Kal'abend Cezası	128

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde bulunan hükümlerde yer alan kal'abend cezaları farklı davranışlara uygulanmıştır. Herhangi bir standardı olmayan kal'abend cezaları, defterde tabloda yer alan davranışları kapsamaktadır.

Kal'abend Cezalarının Uygulandığı Suçlar	Hüküm No	Suç Sayısı
Hilaf-ı rıza harekette bulunmak	31-118	2
Huzur bozucu davranışlarda bulunma	54-113	2
Eşkıyalık	66	1
Ayinlere ve inançlara aykırı davranışlarda bulunma	79-110-117	1
Olumsuz davranışlarda bulunma	81	1
Suçluya yardım ve yataklık etmek	108	1
Yönetim hakkında olumsuz davranışlarda bulunma	123	1
Gasp ve yağma	128	1

2.3.1. Kal'abend Cezaları

Osmanlı Devleti'nde kanunlara aykırı davranışlarda bulunanların ıslah edilmeleri amacıyla uygulanan süreli cezalardan biri de kal'abend cezasıdır. Defterin kaydedildiği dönemde Tersane ve Yedikule zindanları dışında hapisanelerin bulunmamasından dolayı suçlular kale içlerinde gözetiminde tutulmuştur. Bu nedenle bu cezalar kal'abend cezası olarak adlandırılmaktadır. Kal'abend cezalarının hangi suçlara uygulanacağına dair de herhangi bir kanuni sınırlama bulunmamaktadır. Bu nedenle cezanın uygulanmasında herhangi bir standart olmayıp benzer olaylarda farklı cezalar görülmektedir.

Hükümlerde kal'abend cezalarının genellikle yapılan olumsuz davranışın devlete veya topluma zararının fazla olması durumunda uygulandığı görülmektedir. Bu cezanın uygulanmasında suçlunun mahkûmiyet süresi hakkında bir bilgi verilmemektedir. Bunun yerine kişinin ıslah olana kadar hapsedildiği yerde kalması istenmektedir. Bu durum hükümlerde, "... merkûm bir takrîb âhz olunub el-yevm mahbûs idüğü beyanıyla kendüyü te'dîb ve emsâlini terhîb zımnında ıslâh-ı nefis idinceye kadar Seddü'l-bahir Kal'asına kal'abend olunmak bâbında

....¹⁰ olarak yer almaktadır. Ceza süresinin belirtilmemesi kişilerin kısa sürede ıslah olduklarını bildirmelerine ve serbest bırakılmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle benzer olaylardan dolayı cezalandırılan kişilerin ceza süreleri de farklılaşmaktadır. Ceza sürelerinin kısa olması ise cezaların caydırıcılığını azaltmakta ve benzeri olumsuz davranışların sürekli olarak görülmesine zemin hazırlamaktadır.

Kal'abend cezalarının, muhkem haps ve katle bedel kal'abend cezalarının uygulandığı davranışlara oranla daha hafif suçlara uygulandığı görülmektedir. Fakat suçluların nasıl bir ortamda cezalarını çektiklerine dair açık bir ifadeye veya bilgiye bugüne kadar rastlanılmamıştır. Fakat suçluların kale içerisinde tamamen kapalı bir mekânda tutulmadıkları ve kale içerisinde hareket etme haklarının olduğu bilinmektedir. Kale içinde hareket etme imkânı bulunan suçluların toplumdan tamamen tecrit edilmeyip, kale sakinleriyle birlikte yaşaması sağlanmaktadır.

2.3.2. Muhkem Haps ve Kal'abend Cezaları

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde kayıtlı hükümlerde yer alan hapis cezalarında rastlanan bir diğer ifade ise "muhkem haps ve kal'abend" ifadesidir. Hükümlerde bu ifade, "... sız ki mevlânâ ve vüzerâm mûmâ-ileyhümsüz vusûl-ı emr-i şerifimde merkûmun el-Hâc Abdurrahman ve Avâm Abbas ve Avâm İbrahimin Limni Kal'asına vaz' ve muhkem haps ve kal'abend eyleyüp bilâ fermân itlâk ... " şeklinde yer almaktadır. Muhkem haps ve kal'abend cezalarında da mahkûmun ceza süresi belirtilmemektedir. Bunun yerine "ıslâh-ı nefis edinceye kadar" ifadesi yer almaktadır. Mahkûmun merkeze gönderdiği arzuhal ile ıslah olduğunu bildirmesi üzerine, Divan'da durumu değerlendirilip padişah onayı ile serbest bırakılmaktadır.

Hükümlerde yer alan muhkem haps ve kal'abend ifadesi ile mahkûm edilen kişiler, kale içerisinde kapalı bir mekânda tutulmaktadır. Fakat mahkûmların hangi şartlar altında tutulduklarına dair bilgi bulunmamaktadır. Muhkem haps ve kal'abend cezalarının yürürlüğe konmasında da herhangi bir standart yoktur. Hükümlerde genellikle kanunlara aykırı davranışlarda bulunanlara veya toplumsal olaylara karışanlara uygulandığı görülmektedir. Kal'abend cezası

¹⁰ BOA. 31 Numaralı Kal'abend Defteri, S. 31/ H. 146.

verilen suçlardan daha ağır davranışlara uygulanan muhkem haps ve kal'abend cezaları, Kal'abend tasnifinde daha fazla bulunmaktadır.

2.3.3. Katle Bedel Haps Cezası

Defterde kal'abend veya hapis cezalarının uygulanmasında kullanılan bir diğer ifade "katle bedel haps ve kal'abend" ifadesidir. Katle bedel haps cezası hükümlerde, "*Mehmed ve Abdulvahab zalemeden oldukları tahkik olunmağla çavuş mübaşeretiyle be-eyy-i hâl ahz ve katle bedel Ankara Kal'ası'na kal'abend eyleyesiz*" şeklinde yer almaktadır¹¹. Hangi şartlarda gerçekleştiği tam olarak bilinmeyen katle bedel kal'abend cezalarının, kalelerde bulunan zindanların en kötü durumda bulunan kısımlarında uygulandığı düşünülmektedir¹².

Katle bedel haps cezasının uygulanmasında herhangi bir standart bulunmamakla beraber genellikle eşkıyalıkta, devlete ve topluma karşı yapılan olumsuz davranışlarda ve halkın temel ihtiyaç maddelerinin temininde sıkıntı çıkarılması vb. davranışlarda görülmektedir. Kal'abend cezaları içerisinde en ağır hapis cezası olarak görülen katle bedel hapis cezası, 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde bir hükümde bulunmaktadır. Mahkûmun ceza süresi hakkında ise bilgi bulunmamaktadır.

2.4. Manastırbend Cezaları

Osmanlı Devleti'nde verilen cezalardan bir diğeri ise manastırbend cezalarıdır. Aslen hapis cezası olan bu cezalara manastırbend denilmesinin nedeni kanunlara aykırı davranışlarda bulunan kişilerin manastırlarda tutulmalarıdır. İncelenen birçok Kal'abend defter ve belgelerinde manastırbend cezalarının tamamının Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyan tebaaya uygulandığı görülmektedir¹³.

¹¹ Suha Oğuz BAYTİMUR, "25 Numaralı Kal'abend Defteri (1/61-a. Sayfa) (H. 1205 / M. 1790-1791)", (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2005, s. 198.

¹² Ahmet Aksın-Suha Oğuz Baytimur, Osmanlı Devletinde Hapis Cezaları ve Uygulamaları (1791-1808). XVI. Türk Tarih Kongresi, 4. Cilt, 1. Kısım, 20-24 Eylül 2006, Ankara, s.13.

¹³ Özlem Poyraz, Merve Öner, Seyfettin Övünç, "Gayrimüslimlere Uygulanan Ağır Ceza Türleri: 37 Numaralı Kalebent Defteri Örneği", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2021, s. 279. Elif Bayraktar Tellan, "Osmanlı

Hristiyan tebaa arasında ortaya çıkan kanun ve kurallara aykırı davranışların giderilmesi amacıyla halk, tabii oldukları Patrikhane'ye durumu bildirmektedir. Patrikhane'nin herhangi bir yaptırım gücü olmaması nedeniyle, sorun Padişaha bir arzuhal ile veya Padişahın huzuruna çıkılarak Partikhane tarafından bildirilmekte ve suçluların cezalandırılması talep edilmektedir¹⁴. Bu durum belgelerde; *"İstanbul ve tevâbi'i Rum patriği ve Âsitânedede mukîm cemâ'at-i metropolidan sūdde-i sa'âdetime mühürlü 'arzuhâl gönderüb Âsitâne-i 'aliyyem mütemekkinlerinden Teyodosiyus nâm keşîş kendü hâlinde olmayub vazifesinden hâric işlere tasaddî ve mugâyir-i âyin ve tarîk-i ruhbâniye muhâlif ve ehl-i 'ırzı tekdîre ictisar idüb bi'd-defa'ât pend u nush olunmuş iken aslâ isgâ etmeyüb vücûhuyla sezâ-vâr-ı te'dîb ve gûşmâl idüğü ihbâr olunduğun inhâ ve yasakçı ma'rifetiyle mesfûr Âsitâne-i 'Aliyyeme vusûlünde ve sâ'ir her ne mahalde bulunur ise ahz ve islâh-ı nefis edinceye kadar Aynaroz Ceziresi'nde vâki' Vatoped nâm manastır kal'asına kal'a-bend olunub"* şeklinde yer almaktadır¹⁵. Patriklik tarafından şikâyet edilen kişiler hakkında yapılan suçlamaların doğruluğunun tespiti durumunda ise suçlular manastırlarda hapsedilmektedir. Hükümlerde suçlu bulunan kişilerin manastırbend edilmesi ise, *"yasakçı ma'rifetiyle mesfûr Saraybosna ve havâlisinde her ne mahalde bulunur ise ahz ve islâh-ı nefis edinceye kadar Aynaroz Ceziresi'nde kâ'in Lavra nâm manastır'da manastırbend olunub"* şeklinde ifade edilmiştir¹⁶. Diğer cezalarda olduğu gibi manastırbend cezalarında da ceza süresi belirlenmemektedir. Bunun yerine mahkûmun ıslah edinceye kadar cezalandırıldığı mekânda kalması emredilmektedir.

Manastırbend cezalarının bulunduğu hükümlerde, kal'abend ve sürgün cezalarında olduğu gibi "muhkem haps ve katle bedel haps" ifadeleri de yer almaktadır. Muhkem haps ifadesi hükümlerde, "...mesfûr Der-sa'âdetimde olduğu mahalde âhz ve cezîre-i mezbûra

Araştırmalarında Yeni Kaynakların Tarihyazımına Katkıları: Manastırbend Örneği", Tarih Yazımı, C. 1, S. 2, 2019, s.178.

¹⁴ Erdoğan Polat, "Osmanlı Devleti'nde Manastırbend Cezasının Tatbikinde Surp Nişan ve Anna Manastırları Örnekleri, Tarih ve Gelecek Dergisi", Cilt 6, Sayı 2, Haziran 2020, s.413-414.

¹⁵ BOA.256 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, s.31/H.65.

¹⁶ BOA.256 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, s.36/H.85.

irsâl olunmağla lede'l-vürûd manastır-ı mezkûr kal'asına vaz' ve muhkem habs ve kal'abend ettirüb ..." şeklinde ifade edilmiştir¹⁷. Ayrıca defterde yer almamakla beraber hükümlerde "katle bedel manastırbend" ifadesi de bulunmaktadır. Hükümlerde bu ifade, "... mesfûrun yasakçı marifetiyle buldukları mahalde ahz ve katle bedel Aynaroz Ceziresi'nde manastıra bend olunmak bâbında" olarak yer almaktadır¹⁸. İki ifadenin de tam anlamıyla hangi yaptırımlara karşılık geldiği bilinmemekle beraber, cezaların daha ağır şartlarda mahkûmlara uygulandığı düşünülmektedir.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defterinde, on hükümde, farklı bölgelerde meydana gelen kanunlara aykırı davranışlara manastırbend cezası uygulanmıştır. Olayların meydana geldiği ve cezaların uygulandığı yerler ise şu şekildedir.

Olayların Meydana Geldiği Bölgeler	Cezanın Uygulandığı Yer	Cezanın Uygulandığı Manastır	Hüküm No
İstanbul	Aynaroz Ceziresi	Vatoped Manastırı	65
Gelibolu Kazası	Aynaroz Ceziresi	İmobron Manastırı (Muhkem Haps)	80
İstanbul	Tırhala Kazası	Varlam Manastırı	83
Saraybosna	Aynaroz Ceziresi	Vatoped Manastırı	84
Saraybosna	Aynaroz Ceziresi	Lavra Manastırı	85
Benefşe Kazası	Tırhala Kazası	Varlam Manastırı	97
Sisam Ceziresi	Aynaroz Ceziresi	Eğrülü Manastırı (?)	101
İstanbul	Aynaruz Ceziresi	Lavra Manastırı	103
Atina	Aynaruz Ceziresi	Valavin Manastırı	111
İstanbul	Aynaruz Ceziresi	İviron Manastırı	129

¹⁷ BOA.256 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, s.31/H.65.

¹⁸ BOA. 31 Numaralı Kal'abend Defteri, S.25/ H.110.

Manastırbend cezaları, diğer cezaların uygulandığı davranışlarla benzerlik göstermektedir. Hıristiyan tebaaya verilen manastırbend cezası, özellikle toplumda meydana gelen huzur bozucu, olumsuz davranışlarda bulunanlara verilmiştir. Yine halkın canına veya malına karşı haksız müdahalelerde bulunanlar, gayriahlaki davranış gösterenler ve otoriteye başkaldıranlar benzer şekilde cezalandırılmıştır. Manastırbend cezası verilen bir diğer suç ise, “ayinlerde aykırı davranışlarda bulunmak”tır. Patrikhanenin belirlemiş olduğu kuralların dışına çıkanlara özellikle din adamlarına manastırbend cezası uygulandığı görülmektedir.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri’nde, manastırbend cezası bulunan hükümlerden dokuzunda “ayinlere aykırı davranışlarda bulunmak” ifadesi bulunmaktadır. Bir davranışta ise “kurallara aykırı ve olumsuz davranışlarda bulunmak”, suç olarak kabul edilmiş ve cezalandırılmıştır. Defterde suç kabul edilen davranışlar ve hüküm numaraları tabloda yer almaktadır.

Manastırbend Cezalarının Uygulandığı Suçlar	Hüküm No	Suç Sayısı
Ayinlere karşı gelmek–Huzur bozucu davranışlarda bulunmak	65–77–83– 84–85–97– 103–108-126	9
İzinsiz ikamet değiştirmek–Olumsuz davranışlarda bulunmak	101	1

2.5. Sürgün Cezaları

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri’nde bulunan hükümlerde en fazla sürgün cezaları yer almaktadır. Toplumda bir kimsenin veya zümrenin yalnızlaştırılması ve yerinden uzaklaştırılması ya da toplum dışına çıkarılması olarak tanımlanan sürgün cezası, Osmanlı Devleti’nin her döneminde sıklıkla uygulanmıştır¹⁹. Hangi suçlara verileceğine dair herhangi bir standart bulunmayan sürgün cezalarına genellikle yapılan olumsuz davranışların topluma veya devlete daha az zarar verdiği suçlarda başvurulmuştur. Osmanlı

¹⁹ Kemal Daşçı; Osmanlı’da Sürgün, İstanbul, 2007, s. 18.

Devleti'nde sürgün cezası, müslim veya gayrimüslim ayırt etmeksizin tüm tebaaya karşı yürürlüğe konmuştur.

Huzur bozucu davranışlar başta olmak üzere topluma veya devlete karşı olumsuz davranışlarda bulunanlara sürgün cezasının uygulandığı görülmektedir. Kadıların yargılamaları veya doğrudan yapılan şikâyetler neticesinde suçluların bir kısmına sürgün cezası verilmiştir. Sürgün cezası hükümlerde, “... *sen ki Çavuşbaşı mûmâ-ileyhsin çavuş-ı merkûm mübâşeretiyle Limni Cezîresi'ne nefy u iclâ olunmak fermânın olmağın ...*” şeklinde yer almaktadır²⁰. Sürgün cezalarında da diğer cezalarda olduğu gibi ceza süreleri tespit edilememektedir. Bunun yerine hükümlerde, “*islâh-ı nefis oluncaya değın*” ifadesi kullanılmaktadır. Suçlunun ıslah olduğuna kanaat oluşuncaya kadar mahkûmiyet devam etmektedir. Ayrıca sürgün cezası verilen hükümlerde “*katle bedel sürgün*” ifadesi de bulunmaktadır. Katle bedel sürgün cezalarının uygulanmasında ne tür yaptırımlara başvurulduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde farklı bölgelerde meydana gelen olaylara verilen toplam elli hükümde sürgün cezası bulunmaktadır. Bu hükümlerin on üç tanesi bir sureti şeklinde yer almaktadır. Bir sureti olarak yer alan sürgün cezası içeren hükümlerin bir kısmında birden fazla kişiye farklı cezalar uygulandığı da görülmektedir. Ayrıca yine bu hükümlerin bazısında ise sadece açıklama veya görevlendirmeler yer almaktadır.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde sürgün cezası bulunan hükümlerde yer alan olayların meydana geldiği ve mahkûmların nerelerde cezalandırıldığına dair kırk bir hükmün, sürgün türü ve hüküm numaraları tabloda yer almaktadır.

Olay Yeri	Sürgün Yeri	Sürgün Türü	Hüküm No
Belirtilmemiş	Bursa	Sürgün	55
Erzincan	Sivas	Sürgün	60
Belirtilmemiş	Limni Ceziresi	Sürgün	61
İstanbul	Limni Ceziresi	Sürgün	62

²⁰ BOA. 256 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, s. 31/H. 62.

İstanbul	Magosa	Sürgün	63
İstanbul	Tekfurdağı	Sürgün	64
İstanbul	Varna	Sürgün	67
İstanbul	Bozcaada	Sürgün	68
Gelibolu	Tekfurdağı	Sürgün	69
İstanbul	Bursa	Sürgün	70
İstanbul	Sakız Ceziresi	Sürgün	71
İstanbul	Bozcaada	Sürgün	73
Bolu	Limni Ceziresi	Sürgün	75
Tavşanlı Kasabası	Kütahya	Sürgün	78
İstanbul	Sakız Ceziresi	Sürgün	82
Harmancık Kazası	Kütahya	Sürgün	85
İstanbul	Ankara	Sürgün	90
İstanbul	Ankara	Sürgün	94
İstanbul	Ankara	Sürgün	95
İstanbul	Ankara	Sürgün	96
İstanbul	Midilli Ceziresi	Sürgün	98
İstanbul	Limni Ceziresi	Sürgün (Bir Sureti)	99
İstanbul	Tekfurdağı	Sürgün (Bir Sureti)	100
Erzincan	Sinop	Sürgün	102
Kütahya	Tokat	Sürgün	104
Bosna	Üsküp	Sürgün	105
İstanbul	Magosa	Katle Bedel Sürgün	106
İstanbul	Girne	Katle Bedel Sürgün (Bir Sureti)	107
İstanbul	Magosa	Katle Bedel Sürgün	109
İstanbul	Kütahya	Sürgün	114
Sonisa Kazası	Erzurum	Sürgün	116
Saraybosna	Limni Ceziresi	Sürgün	120
İstanbul	Midilli Ceziresi	Sürgün	121
Seferihisar (Çeşme)	Rodos Kalesi	Sürgün	122
İstanbul	Limni Ceziresi	Sürgün	124
İstanbul	Bursa	Sürgün	125
Sakız Ceziresi	Rodos Ceziresi	Sürgün	126
Yenişehir-i Fenar	Gelibolu	Sürgün	127

Belirtilmemiş	Kandıye	Sürgün	131
Gerede	Bor	Sürgün	132
Gerede	Sakız Ceziresi	Sürgün (Bir Sureti)	133

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde bulunan sürgün cezalarının, farklı davranışlara uygulandığı görülmektedir. Genellikle basit toplumsal suçlara verilen sürgün cezalarına bazı ağır suçlarda da başvurulmuştur. Defterde kayıtlı hükümlerde yer alan suçlar başlıklar halinde tasnif edildiğinde on bir farklı suç ortaya çıkmaktadır. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'ne kayıtlı hükümlerde yer alan sürgün cezası gerektiren suçlar ve hüküm numaraları tabloda yer almaktadır.

Sürgün Cezalarının Uygulandığı Suçlar	Hüküm No	Suç Sayısı
Olumsuz davranışlarda bulunmak	55-61-62-63-64-71-73-78-88-90-94-95-96-126-133	15
Huzur bozucu davranışlarda bulunmak	60-75-102-105-122-131	6
Yalan söylemlerde bulunma	67-109	2
Küfür ve edepsiz söylemlerde bulunmak	68-106-107	3
Olumsuz söylemlerde bulunmak	120	1
Hırsızlık	69	1
İftirada bulunmak	70	1
Gayr-ı edebi davranışlarda bulunma	82	1
Kanunlara aykırı davranışlarda bulunmak	86	1
Vazifesi olunmayan konularda konuşmak	98-99-100	3
Hilaf-ı rıza hareketlerde bulunmak	114-121-125-127-124	5
Sahte belge oluşturma	117	1
İdam cezasının sürgün cezasına çevrilmesi	104	1

2.6. Zorunlu İkamet Cezası

Osmanlı Devleti'nde uygulanan bir diğer yaptırım da kişilerin tespit edilen yerlerde zorunlu olarak ikamet etmesidir. Özellikle devlet görevlilerine karşı olan bu yaptırımlar, çeşitli gerekçelere dayanmaktadır. Zorunlu ikamet cezası veya yaptırımı kişinin bulunduğu yerde veya farklı bir bölgede yaşaması ve belirtilen bölgenin dışına izinsiz çıkmaması şeklinde gerçekleşmiştir. Zorunlu ikamete tabii tutulan kişiler buldukları bölgeleri izinsiz terk etmeleri durumunda ise suç işlemiş olur ve farklı cezalara çarptırılırdı.

Zorunlu ikamet yaptırımının farklı nedenlerle uygulandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde görev yapan idareciler, çeşitli şekillerde karıştırdıkları suçları veya görev yerlerindeki kusurları tespit edildiğinde, görev yerlerinin dışında farklı bölgelerde ikamet etmesi emredilmiştir. Devlet görevlileri arasında görev değişikliği meydana geldiğinde özellikle İstanbul'da görev yapanların görevden alınması ve herhangi bir görev almaması durumunda da genellikle zorunlu olarak farklı bir bölgede zorunlu ikamete tabii tutulmuştur. Ayrıca yaşı ilerleyen devlet görevlilerinin de görevden alınması durumunda, bu şahısların istedikleri gibi hareket etmelerini engellemek amacıyla zorunlu ikamete mecbur edilmişlerdir.

Osmanlı Devleti idari yapısında görev yapan kişilerin, göreve getirilmesi veya görevden alınmaları herhangi bir kural ve kanun dâhilinde yapılmamıştır. Genellikle padişahın iradesi ile görev tevzii ve görevden alınmalar olması nedeniyle kişilerin sonradan herhangi bir olumsuz davranışta bulunmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle görevden alınan idarecilerin hareket alanının kısıtlanması hedeflenerek zorunlu ikamete tabii tutulmuştur. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde kayıtlı on beş zorunlu ikamet içeren hüküm yer almaktadır. Hükümlerde hangi nedenlerle kişilerin buldukları yerden, zorunlu ikamete gönderildiği yerler tabloda yer almaktadır.

İkamet Edilen Yer	Zorunlu İkamet Bölgesi	Gereçesi	Hüküm No
Sakız Ceziresi	İstanköy Ceziresi	Halka zulüm	2
Karahisar-ı	Bursa	Görevden alınma	4

Sahib			
İstanbul	Bolu	Takaüde ayırma	15
İstanbul	Zağferanbolu (Safranbolu)	Takaüde ayırma	16
İzmir	Canik	İkamet yerinin değiştirilmesi	17
Kütahya	Bursa	Zorunlu ikamet yerinden Bursa'ya görevlendirme	19
Bursa	Sakız Ceziresi	Takaüde ayırma	23
Bursa	Karahisar-ı Sahib	Görevden alınma	24
Rodos	İzmir	Görevden alınma	25
Boğaz Bölgesi	İstanköy Ceziresi	Emre itaat etmemek	26
İstanbul	Edirne	Sürgün cezası Edirne'de zorunlu ikamet cezasına dönüştürülmesi	58
İstanbul	Ada-yı Kebir (Hırstor Manastırı)	İkamet bölgesinden ayrılmak	77
İstanbul	Manisa	Görevden alınma	87
İstanbul	Manisa	Takaüde ayırma	89
Limni	Limni	Cezanın affı ve aynı yerde zorunlu ikamet	112

2.7. Tertib-i Ceza

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde bulunan hükümlerde kullanılan bir diğer ifade ise tertib-i cezanın uygulanmasıdır. Osmanlı Devleti toplumda huzursuzluğa sebep olan kişilerin yakalanması ve toplumda var olan huzuru yeniden tesis etmek için hızlı bir şekilde olaylara müdahale etmeye gayret göstermiştir. Bu nedenle olayların meydana geldiği bölgenin idarecilerine verilen emirde, öncelikle sorun çıkaranların yakalanması ve bu şahısların gözaltında tutulması söylenmektedir. Hükümlerde bu durum "... imdi

sen ki vezir-i müşârün-ileyhsin merkûm Abdurrahman'ın hilâf-ı fermân ve münâfi-i emr-i rızâ umûr-ı diniyenin te'diye ve tesviyesinde böyle betâ'âte harekete cesâret eylediğinden vusûl-i emr-i şerîfimde şakî-i, merkûmun tertîb-i cezâsiyla kazâ-i mezbûrdan tertib ve matlûb olunan yirmi beş nefer kalyoncunun 'ala-eyyi vechin kâne tamamen ve seri'ân bir gün evvel tertîb ve ihrâcıyla sevk ve irsâli husûsuna ...²¹' şeklinde yer almaktadır. Bu şahıslar hakkında uygulanacak yaptırımlar ise daha sonra verilen emirle yürürlüğe konulmaktadır.

Defterde tertib-i ceza ifadesiyle cezanın bildirilmediği toplam dört adet hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerin olay yerleri ve gerekçeleri tabloda yer almaktadır.

Olay Yeri	Suç	Karar	Hüküm No
Kemah	Madene lazım kerestenin gönderilmesini engellemek	Tertib-i Ceza	27
Eskişehir	Kalyon için gerekli neferatın toplanmasını engellemek	Tertib-i Ceza	30
Üsküdar	Yol kesme–Gasp–Adam öldürme	Tertib-i Ceza	32
Kıbrıs	Kaleye sığınan eşkıyanın yakalanması	Tertib-i Ceza	53

2.8. Görevden Alınma

Osmanlı Devleti'nde görevden alınma yaptırımı devlet görevlilerine uygulanmaktadır. Toplumsal huzurun sağlanması, halkın ihtiyaçlarının temin edilmesi ve devletin düzeninin devamlığını sağlamakla görevli olan kişilerin bazen kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir. Görevi kötüye kullanan idareciler, tespit edilmesi durumunda ilk olarak bu şahıslar görevden alınmakta ve gerekli görülmesi durumunda farklı yaptırımlar uygulanmaktadır.

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde idarecilerin görevden alınmasını içeren üç hüküm yer almaktadır. İdarecilerin

²¹ BOA. 256 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, s. 26/H.30.

görev yaptıkları yer ve görevden alınma gerekçeleri tabloda bulunmaktadır.

Görev yeri	Unvanı	Gerekçesi	Hüküm No
Malatya	Mir-miran	Olumsuz davranışlarda bulunma–Firar etme	21
Tiran	Mir-miran	Huzursuzluğa sebep olma	22
Sofya	Mir-miran	Verilen emre itaat etmemek	50

2.9. Affedilip Serbest Bırakılma

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat öncesi dönemde suçluların mahkûmiyet süreleri ifade edilmemektedir. Mahkûmlar ıslah olduklarına dair Divan’a göndermiş oldukları arzuhaller ile af talebinde bulunmaktadır. Divanda yapılan değerlendirme ve padişahın onayı ile uygun görülmesi durumunda mahkûmlar serbest bırakılmıştır. Mahkûmun ıslah olduğuna dair kanaat oluşmaması durumunda ise mahkûmiyet süresi devam etmektedir²².

976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri’nde bir adet mahkûmun affedilmesine dair hüküm bulunmaktadır. Mahkûmun suç işlediği ve cezalandığı yer ve serbest bırakma gerekçesi tabloda yer almaktadır.

Suç Yeri	Ceza Yeri	Serbest Bırakılma Gerekçesi	Hüküm No
İstanbul	Tekfurdağı	Fırtına nedeniyle ceza yerine gidilememesi ve af talebi	119

3. Genel Değerlendirme

Mühimme defter tasnifi içerisinde yer alan 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri, toplumsal olayları ve devletin idaresinde meydana gelen sorunları içermektedir. Defter her ne kadar başlık olarak Mühimme-i Mektûm olarak belirtilse de ikinci kısmı kal’abend

²² Özlem Poyraz-Merve Öner, “Osmanlı’da 1823-1824 Yılları Arasında Uygulanan Kalabendlik Cezaları: 37 Numaralı Kalabend Defteri Örneği”, *Global Science and Innovations 2020*, Tashkent-Uzbekistan, 2020, S.432-433.

tasnifi içeriğiyle örtüşmektedir. Defterde bulunan hüküm sayısı az olmasına rağmen, içerdiği hükümlerde yer alan olaylar ve alınan önlemler, Mühimme-i Mektûm ve Kal'abend tasnifi ile benzerlik arz eder. 976 Numaralı Mühimme-i Mektûm Defteri'nde yer alan hükümler, Osmanlı Devleti içerisinde meydana gelen idari ve toplumsal olayları konu edinmektedir. Meydana gelen olaylarda suçlu kabul edilenlerin cezalandırılması, devletin uygulamış olduğu ceza hukuku hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Tanzimat öncesi dönemi içeren bu uygulamalarda, suç kabul edilen davranışlar, suçlular hakkında elde edilen bilgiler, kişilerin hangi amaçlar ile cezalandırıldığı ve uygulanan cezaların neler olduğuna dair bulgular içermektedir. Yine defterde bulunan hükümlerden bölgelerin suç çeşitliliği ve oranları hakkında, yeterli miktarda hüküm bulunmasa da diğer defterlerle beraber ele alınması durumunda, önemli sayısal verilere de ulaşılabilecektir. Defterde yer alan hükümlerde suçlulara verilen cezaların nerelerde uygulanacağı da belirtilmektedir. Ceza süreleri dolan mahkûmların serbest bırakılması ile ilgili hüküm bu defterde sadece bir tane olmasına rağmen Kal'abend tasnifi başta olmak üzere Mektûm defterlerinde de bulunmaktadır. Ayrıca defterlerdeki cezai yaptırımları içeren hükümlerden, bunların uygulama süreci hakkında da bilgi edinilmektedir. 976 numaralı defterde genel olarak toplumsal ve idari alanda meydana gelen sorunların yer almasından dolayı sorumlular veya suçlular hakkında çeşitli cezai yaptırımlar uygulanmıştır. İdam cezası, kürek cezası, kal'abend cezası, manastırbend cezası, sürgün cezası ve zorunlu ikâmet cezasının yer aldığı defterde bu cezaların hangi davranışlara verildiği görülmektedir. Sorunlar karşısında uygulanan cezalarda herhangi bir standart bulunmamaktadır. Benzer davranışlara aynı cezalar verildiği gibi farklı cezaların da uygulandığı tespit edilmektedir. Bunun en önemli gerekçesi, yapılan davranışın topluma veya devlete vermiş olduğu zararın etki oranıdır. Osmanlı Devleti'nde uygulanan cezalar, kişinin hayatının sonlandırılması ve ıslah edilip topluma yeniden kazandırılması şeklindedir. Kişinin hayatına son verilmesi esasına dayanan idam cezaları, Mühimme-i Mektûm Defterleri'nde sıklıkla yer almaktadır. İdam cezası uygulanan suçluların yapmış oldukları davranışların devlete ve topluma vermiş olduğu zararın kabul edilemeyecek bir boyutta olduğunu görülmektedir. Artık ıslah olamayacağı düşünülen suçlulara verilen bu ceza ile benzer

davranışların ortaya çıkması engellenmeye çalışılmıştır. İslah edilmesi amacıyla verilen cezalar ise süreli cezalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Defterde yer alan hükümlerde çeşitli şekillerde uygulanan süreli cezaların amacı suçluların benzer davranışlarda bulunmasını engellemek ve toplumda uyum sürecini sağlamaktır. Defterde de görüldüğü üzere süreli cezalarda herhangi bir süre aralığı bulunmadığı anlaşılmaktadır. Suçlular ıslah oluncaya kadar mahkûmiyet süreleri devam etmektedir. Bu nedenle genellikle suçlular cezalarını çekeceği yere ulaştıktan kısa süre içerisinde Divan'a ıslah olduklarını bildiren arzuhaller göndermektedir. Bu arzuhallerin birçoğu kabul edilmekte ve suçluların mahkûmiyet süreleri sona ermektedir. Defterde tespit edilen bir diğer husus ise Osmanlı Devleti'nde meydana gelen toplumsal sorunlar ve bu sorunların giderilmesinde yeterli tedbirlerin alınamamasıdır. Benzer olayların farklı bölgelerde sürekli olarak görülmesi ve köklü çözümlerin üretilmemesi sorunların sürekliliğine neden olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Hatt-ı Hümayunlar: 14097.

Defter Tasnifleri

Mühimme-i Mektum Defterleri: 1, 10.

Mühimme-i Mektum Defterleri: 976.

Kal'abend Defteri: 25, 31

Kitap ve Makaleler

Aksın, Ahmet - Baytimur, Suha Oğuz; Osmanlı Devletinde Hapis Cezaları ve Uygulamaları (1791-1808), XVI. *Türk Tarih Kongresi*, 4. Cilt, 1. Kısım, 20-24 Eylül 2006, Ankara, S.11-26.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İstanbul, 2010.

Baytimur, Suha Oğuz; "25 Numaralı Kal'abend Defteri (1/61-a.Sayfa) (H. 1205 / M. 1790–1791)", (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2005.

Baytimur, Suha Oğuz; "Kal'abend Tasnifi Muhtevası Ve Osmanlı Ceza Hukuku Açısından Önemi", *Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Tarihi Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı*, Cilt 1, Ankara, 2016, s.184-202.

Baytimur, Suha Oğuz; “Osmanlı Devletinde Kalpazanlık Faaliyetleri ve Uygulanan Cezalar (1789-1808)”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.5, S.2, Aralık, 2016, s.249-256.

Daşçı, Kemal; Osmanlı’da Sürgün, İstanbul, 2007.

Develioğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1997.

Erim, Neşe; “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası Ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, Osmanlı Araştırmaları IV, İstanbul, 1984, s.79-88.

Mumcu, Ahmet; Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl, Ankara, 2007.

Polat, Erdoğan; “Osmanlı Devleti’nde Manastırbend Cezasının Tatbikinde Surp Nişan ve Anna Manastırları Örnekleri, Tarih ve Gelecek Dergisi”, Cilt 6, Sayı 2, Haziran 2020, s.410-422.

Poyraz, Özlem - ÖNER, Merve - ÖVÜNÇ, Seyfettin; “Gayrimüslimlere Uygulanan Ağır Ceza Türleri: 37 Numaralı Kalebent Defteri Örneği”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2021, s.272-286.

Poyraz, Özlem - ÖNER, Merve; “Osmanlı’da 1823-1824 Yılları Arasında Uygulanan Kalabendlik Cezaları: 37 Numaralı Kalabend Defteri Örneği”, *Global Science and Innovations 2020*, Tashkent-Uzbekistan, 2020, S.425-435.

Elif Bayraktar Tellan, “Osmanlı Araştırmalarında Yeni Kaynakların Tarihyazımına Katkıları: Manastırbend Örneği”, *Tarih Yazımı*, C. 1, S. 2, 2019, s.171-190.